

Zapisnik političkih i gospodarskih odluka slobodnog i kraljevskog grada Osijeka za 1810. i 1811. godinu, (ur. i prir. Stjepan Sršan), Gradivo za povijest Osijeka i Slavonije, Knjiga XXV., Državni arhiv u Osijeku, Osijek 2011., 860 str.

Knjiga *Zapisnik političkih i gospodarskih odluka slobodnog i kraljevskog grada Osijeka za 1810. i 1811. godinu* nastavak je projekta objavljivanja gradskih zapisnika Osijeka. Ovu, dvadeset i petu knjigu *Gradiva za povijest Osijeka i Slavonije*, objavio je Državni arhiv u Osijeku uz novčanu potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Grada Osijeka. U *Predgovoru* (V-X) su ukratko pojašnjene povijesne okolnosti u kojima je zapisnik nastao te onodobna organizacija gradske uprave, kao i sama materijalna svojstva izvornih dokumenata te jezik i pismo kojim su napisani. Također su izdvojeni neki značajniji predmeti gradskih sjednica koji služe kao ilustracija. Glavni dio čine političko-gospodarski zapisnici slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, dakle rasprave i zaključci doneseni na sjednicama Gradskog poglavarstva i Gradskog zastupstva koji su u knjizi objavljeni kronološki u dva poglavlja: *Prothocollo politico-oeconomica sessionum magistratuum liberae regiaeque civitatis Eszek a 5-ta Ianuarii usque ultimam Decembris 1810.* (str. 1-392) i *Acta sessionum magistratuum liberae regiaeque civitatis Eszek a 4-ta Ianuarii usque ultimam Decembris 1811.* (str. 393-826). Knjiga je opremljena sažecima na hrvatskom (str. 827), engleskom (str. 828), mađarskom (str. 829) i njemačkom jeziku (str. 830) te *Kazalom značajnijih osoba i mjesta* (str. 831-846), *Kazalom značajnijih stvari i ustanova* (str. 847-858) i *Najobičnijim starim mjerama zastupljenim u knjizi* (str. 859-860) čime je korisnicima olakšan rad i pretraživanje. Uvid u izgled izvornih dokumenata pružaju preslici zapisnika koji su otisnuti kao ilustrativan materijal.

Godine 1809. Osijek je stekao status slobodnog i kraljevskog grada, odnosno bio kraljevskom diplomom uvršten u IV. plemićki razred te izuzet ispod županijske i plemićke vlasti i podređen samome vladaru. Kao takav, Osijek je imao svoje samoupravne gradske organe, od kojih su najvažniji bili Gradsko poglavarstvo na čelu s gradskim sucem i Gradsko zastupstvo od četrdeset članova na čelu sa gradskim pučkim tribunom. Gradska je uprava diplomom dobila sudbenu prvostupanjsku vlast nad svojim građanima na svojem području te upravnu i izvršnu vlast.

Dakle, Osijek je 1809. godine postao posebno političko-upravno tijelo sa svojim područjem i građanstvom, prihodima i razvojem pa stoga

možemo reći da su ovdje objavljeni zapisnici dokumenti koji, između ostaloga, svjedoče i prvim godinama života grada u izmijenjenim okolnostima, odnosno, na određeni način, o njegovim prvim samostalnim koracima. Gradu i njegovoj upravi u tom pogledu nije bilo ni lako ni jednostavno. Naime, grad je bio prisiljen boriti se s Virovitičkom županijom za prevlast jer u praksi još nije bilo provedeno razgraničenje kompetencija pa je županija i dalje pokušavala svojatati vlast nad novouspostavljenim slobodnim i kraljevskim gradom Osijekom. Pri tome je županija imala i određenu prednost jer je već od ranije imala uhodan sustav vlasti. Zbog višekratnog očitog uplitanja županijske vlasti u gradsku samoupravu, Gradsko se poglavarstvo nekoliko puta obraćalo i na više državne ustanove i na samoga vladara da bi zaštitilo svoje kompetencije sukladno diplomu i drugim pravima koje je grad dobio. Gradu i njegovoj upravi teškoće su zadavale i vojska i Dvorska komora koje, očito, nisu bile spremne odreći se svojega utjecaja koji je, do trenutka kada je grad postao slobodnim i kraljevskim, bio daleko veći i neposredniji. Tako je vojska zahtijevala od grada Osijeka razne poreze, hranu, prijevoze, ukonačivanje vojske, radove i drugo, ali si je svojatala i određene kompetencije koje su sada pripadale gradu. I u toj borbi gradske su se vlasti obraćale višim državnim ustanovama kako bi dokazale da vojska više nema nad gradom ovlasti kakve je imala ranije. Ali ni među samim gradskim organima nije postojao harmoničan odnos jer se Gradsko zastupstvo tek trebalo izboriti za svoj status i značenje u odlučivanju o važnim gradskim i građanskim predmetima budući da se ono, kao organ kroz koji se izražavala demokratska volja građana, nije uklapalo u još uvijek ukorijenjena feudalna shvaćanja i odnose. Grad je bio opterećen i materijalnim teškoćama jer je raspolagao sa skromnim resursima budući da nije imao investicija, šuma, poduzeća ili slično, a ni sajmovi, obrti, trgovina i vojska nisu donosili osobito velike prohode. Osim toga, broj činovnika je bio ograničen i teško se moglo dobiti novo radno mjesto dok je istodobno bivalo sve više gradskih poslova.

Jedna od osnovnih funkcija koju je obavljao slobodni i kraljevski grad bila je političko-gospodarska, a Gradsko poglavarstvo i Gradsko zastupstvo vodili su posebne političko-gospodarske zapisnike sa svojih sjednica. U ovoj su knjizi objavljeni upravo ti zapisnici za 1810. i 1811. godinu, odnosno rasprave i zaključci doneseni na Gradskom poglavarstvu i zastupstvu i to na izvornom latinskom jeziku.

Usprkos svim ranije navedenim teškoćama, iz objavljenih je dokumenata vidljivo da je rad gradske uprave bio vrlo intenzivan. U dvije godine održano je ukupno 328 sjednica, pri čemu je 1810. godine bilo 158 sjednica, a 1811. godine nešto više, odnosno njih 170. Ukupno je bilo razmatrano 3977 predmeta ili točaka, 1810. godine njih 1910, dok ih je 1811. godine bilo 2067, što znači da se po sjednici prosječno razmatralo nešto više od 12 predmeta. Same sjednice održavale su se prosječno gotovo svaki drugi dan.

U zapisnicima je na početku svake sjednice naveden datum održavanja sjednice, mjesto, pod čijim se predsjedanjem održavala te su poimence navedeni prisutni i njihove funkcije. Nakon toga se donosio kratak predmet te potom zaključak, a zapisnik svake sjednice vlastoručno su potpisivali gradski sudac i članovi poglavarstva nakon čega je zapisnik proglašen i objavljen po gradskom tajniku na jednoj od sljedećih sjednica.

Sadržaj zapisnika raznovrstan je i može poslužiti kao činjenicama bogat povijesni izvor. Naime, temeljem samih rasprava i zaključaka sjednica može se vidjeti kako je gradska uprava funkcionirala, koji su bili problemi u radu Gradskog poglavarstva i Gradskog zastupstva te kako se to odražavalo na život osječkih građana. Ovdje se mogu uopćeno navesti samo neki primjeri koji ukazuju na neobično širok raspon djelatnosti gradske uprave.

Iz zapisnika se može vidjeti da je pozornost gradske uprave uvelike bila usmjerena na novčarska i bankovna pitanja, razne pristojbe i porezna davanja, kao što su carina, cestarina, desetina, pristojbe za darovnice, dimnica, lukno i drugo, ali i na nekretnine u gradu i na njihovu prodaju. Također se mnogo raspravljalo o različitim gospodarskim pitanjima, među ostalim o stečajevima, ali i otvaranju novih tvornica poput tvornice likera, zatim o trgovini, najraznovrsnijim obrtima i cehovima te sajmovima, gradskim tržnicama, pijačnim danima i pijačnom pravilniku. Čini se da je gradska uprava bila posebno zainteresirana za rad gostionica i gostioničare jer su se razmjerno često nalazili na dnevnom redu sjednica. Predmet zanimanja bili su i tisak i tiskare, a izdvojiti se može inventar tiskare Divald i Divaldova ostavština. Raspravljalo se i o pitanjima vezanim uz školstvo, odnosno o gimnaziji, gradskoj školi, crtačkoj školi i školama različitih vjerskih zajednica te vojnoj i časničkoj školi, profesorima i učiteljima, studentima i njihovim pravima te o nadzoru škola. Riječi je, također, bilo o crkvama i crkvenim institucijama različitih vjeroispovijesti koje su djelovale u gradu, župama, župnicima, župnim domovima i vjeronauku. Čini se

da je zdravlje građana bilo visoko među prioritetima gradske uprave pa su se na sjednicama često raspravljali predmeti vezani uz bolnicu, njenu opskrbu, pravilnik, te uz liječnike, ljekarne i ljekarnike i opskrbu bolesnih vojnika, cijepljenje djece, a čak se spominju i pojava hunjavice, ali i stočne kuge. Također, gradska je uprava djelovala i po pitanju organizacije i funkcioniranja poštanske, požarne i redarstvene službe, a značajna je pozornost bila posvećivana sudovima i sudskim predmetima što je razumljivo ako se podsjetimo da je gradska uprava imala i sudbenu nadležnost. Osim toga, raspravljalo se i o izdavanju putovnica i pitanjima državljanstva te o popisima stanovništva i popisima stranaca.

Zapisnici prilično detaljno prate oblikovanje i djelovanje komunalne službe, a može se reći da se dobar dio predmeta odnosi upravo na gradsku komunalnu djelatnost u užem i širem smislu. Tako je na sjednicama riječi bilo općenito o komunalnoj službi te o najraznovrsnijim pitanjima i problemima kao što su uređenje cesta, čišćenje gnijezda, zatim zdenaca te uopće čišćenje grada, o smeću pred kućama, o grobljima, njihovom uređenju i smještaju, o uklanjanju starih zidanih vješala u Donjem gradu, kopanju jaraka i čišćenju kanala, čišćenju livada, popisu i sječi stabala, uređenju dravske obale, popravcima Tvrđe, isušivanju Retfale, numeriranju kuća, osvjetljenju grada, izdancima za veće gradnje, zatim o dimnjačarima i čišćenju dimnjaka, o šinteru i likvidaciji pasa, ali i o problemu tjeranja ovaca po ulicama i tamanjenju vukova.

Iz zapisnika je vidljivo da je gradska uprava pozornost posvećivala i socijalnim pitanjima i skrbi. Tako se na sjednicama raspravljalo o milodarima, o slučaju napuštanja djece, skrbi za siročad, lualicama i skitnicama, zavodu za gluhoonijeme, ali i nestašicama brašna i njegovim cijenama, o cijenama i težinama kruha, govedine i slično.

Iz predmeta o kojima se raspravljalo na gradskim sjednicama izranja i onaj dio života grada koji se odvijao na rubu ili izvan zakona, a doznaju se i činjenice o represivnom sustavu jer je, osim o redarstvenoj službi, riječi bilo i o propisima tamnice. Kako bi se u gradu pojačala sigurnost, utvrđen je noćni red koji je propisivao da se od Jurjeva do Miholja gradskim ulicama moglo kretati do 22 sata, a od Miholja do Jurjeva do 21 sat, kada su zvonila zvona, nakon čega nitko nije smio biti na ulici bez svjetla. Zapisnici također donose i popis kaznenih predmeta te rasprave vezane uz kriminalne istrage, a općenito se može primijetiti da se značajniji dio djelatnosti izvan zakona odnosio na različite krađe, uglavnom one koje se mogu označiti kao sitnije, kao što su, primjerice, krađa kočije, kokoši, graha

ili krumpira, ali je riječi bilo i o pljački banke i blagajne. Osim lažnih trgovaca i "fuš" radova, navode se i falsificiranje novca i krivotvorenje diplome te noćna skitnja, preljub, izgon bludnice, izvanbračna trudnoća, zlostavljanje žena, nestanak sina, ali i vrijeđanje poglavarstva te izgredi protiv redarstva i protiv vojske.

Objavljivanje *Zapisnika političkih i gospodarskih odluka slobodnog i kraljevskog grada Osijeka za 1810. i 1811. godinu* važno je jer oni sadrže vrijednu i značajnu izvornu građu za proučavanje prošlosti grada, njegove uprave i institucija te daju uvid u gospodarske, pravne, socijalne, kulturne, demografske i druge vidove gradske prošlosti, kao i povijest njegovih građana i njihovu svakodnevicu, odnosno prikazuju život grada Osijeka i njegovih stanovnika reguliran kroz gradsku upravu.

Dubravka Božić Bogović

POVIJESNI ZBORNIK - GODIŠNJAK ZA KULTURU I POVIJESNO
NASLJEĐE

Nakladnik / *Publisher*:

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Udruga povjesničara Slavonije i Baranje
Lorenza Jägera 9, HR - 31000 Zagreb
tel.: +385/31/211-400, fax: +385/31/212-514

Glavna urednica / *Editor-in-chief*:

Dubravka Božić Bogović

Uredništvo / *Editorial*:

Drago Roksandić (Zagreb, Hrvatska), Lovorka Čoralić (Zagreb, Hrvatska),
Mithad Kozličić (Zadar, Hrvatska), Miroslav Akmadža (Slavonski Brod,
Hrvatska), Marija Karbić (Slavonski Brod, Hrvatska), Jasna Šimić (Osijek,
Hrvatska), Boško Marijan (Osijek, Hrvatska), Szabolcs Varga (Pečuh,
Mađarska), Aleš Gabrič (Ljubljana, Slovenija), Dinko Šokčević (Pečuh,
Mađarska)

Tajnica uredništva / *Secretary of Editorial*:

Sladana Josipović Batorek

Adresa uredništva / *Mailing adress*:

Dubravka Božić Bogović (glavna urednica)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9, HR - 31000 Osijek
dubravka.bozic.bogovic@gmail.com

Elektroničko izdanje / *E-edition*:

<http://hrcak.srce.hr/povijesni-zbornik>

Izlazi jednom godišnje

Cijena ovom primjerku je 40.00 kn.